

Veljko Gortan
Zagreb

ČITAJUĆI MARULIĆEVU DAVIDIJADU I JUDITU ...

U proznoj posveti svoga latinskog religioznog epa *Davidias* (*Davidijade*) kardinalu Dominiku Grimaniju Marulić izjavljuje da se u tom epu pridržavao biblijskog izvornika u čiju vjerodostojnost ne sumnja. Toliko je bilo njegovo poštovanje izvornog teksta da ga se pridržavao ne samo u sadržaju nego i u rasporedu. Prozni tekst koji je odlučio pjesnički oblikovati obuhvaća 54 dvostupačne stranice Biblije, i to poglavlje 13. i 15—31. *Prve knjige o kraljevima* (prema današnjim nazivima *Prve knjige o Samuelu*), čitavu *Drugu knjigu* i poglavlja 1—2. *Treće knjige o kraljevima*, ukupno 44 poglavlja. Tu je biblijsku građu prenio u 6765 heksametara raspoređenih na 14 knjiga, od kojih najkraća, posljednja, obuhvaća 427 stihova, a najdulje, druga, treća i deseta, po 530 stihova. Pred svakom je knjigom prozni *Argumentum* (Sadržaj) u kojem se navodi što je u njoj prikazano uz točnu oznaku knjige i poglavlja biblijskog izvornika. Usporedba *Davidijade* s biblijskim tekstom jasno pokazuje da Marulić u njoj pjesnički oblikuje poglavlje po poglavlje ništa bitno ne dodajući ni izostavljajući niti išta premećući. Biblija je za nj *Scriptura sacra*, nepovrediv tekst u čiji sadržaj nije dopušteno dirati. Odlučivši da u religioznom epu prikaže Davidova djela prema Bibliji, pjesnik je dobio gotovu fabulu i već izgrađene karaktere glavnih osoba tako da mu je preostalo jedino da tu proznu građu preuzetu iz Biblije dolično pjesnički izrazi, kako sam kaže u spomenutoj Posveti: *Eam (sc. historiam) poeticis numeris Pierioque lepore exornare conatus sum*¹ (Tu povijest pokušao sam iskititi pjesničkim ritmom i ljupkošću Muza). Time mu je posao doduše bio

olakšan, jer se nije morao truditi da izmišlja sadržaj za svoj ep niti da oblikuje likove nosilaca epske radnje, ali se zato s pravom moglo mnogo očekivati od djela u kojemu je pjesniku pripadalo samo umjetničko oblikovanje već utvrđenog teksta.

Opsežnu građu koju je uzeo iz Biblije za svoj povijesno-religiozni ep razdijelio je na tri dijela, od kojih svaki ima svoj uvod s invokacijom. Prvi, opći, uvod nalazi se na početku djela, drugi na početku sedme knjige, a treći na početku desete. U prvom dijelu (šest knjiga) prikazan je Davidov život prije stupanja na prijestolje, u drugom (tri knjige) njegovo kraljevanje, a u trećem (pet knjiga) nevolje što su ga snašle nakon smrti sina rođena u grešnoj ljubavi s ljepoticom Bat-Šebom.

Opći uvod ili proemij započinje stihom

Davidis memorare pū gesta incl̄yta regis

(Pripovijedati o slavnim djelima pobožnoga kralja Davida).

Time se po uzoru na najpoznatije epove iz antike (*Ilijada*, *Odiseja*, *Eneida*) prvim stihom izlaže sadržaj čitavog epa, a glavno lice, po kojem je djelo i nazvano, dobiva u početnom stihu prvo, istaknuto mjesto. Nakon toga pjesnik sam sebi upravlja pitanje tko će mu dati pjesničku snagu da dostojno obavi preuzeti zadatak. U odgovoru odbija pomoć poganskih božanstava Apolona, Bakha i Muza jer ne namjerava obraditi poganske teme, nego priprema djelo srodno s nebom (*caelo cognatum opus*). Pri tome kao glasovite antičke teme epske poezije navodi *excidium Troiae* (propast Troje) iz II knjige Vergilijeve *Eneide*, zatim *Thebas* (Tebu) misleći bez sumnje na *Tebaidu* rimskog pjesnika Stacija i naposljetku *Thessala arva* (tesalske ravni) aludirajući na povijesni ep *Pharsalia* pjesnika Lukana, nazvan po mjestu Farsalu u Tesaliji, gdje je u građanskom ratu Cezar pobijedio Pompeja. Iako tim uvodom naviješta biblijski, religiozni ep, Marulić kao humanist ne može a da se ne sjeti triju velikih imena rimske epske poezije, Vergilija, Stacija i Lukana, kojima ovdje, doduše neizravno, iskazuje štovanje. Uvodni se proemij završava invokacijom silnoga Boga, koji mu, kaže Marulić, jedini može dati inspiraciju da dolično opjeva tako veličajnu temu.

Drugi proemij započinje pjesnikovom izjavom da je u prvih šest knjiga prikazao slavnna djela Davida kao vojvode, a sada ga čeka zadatak da pjesnički izloži njegovo kraljevanje. Kao i u prvom proemiju, i ovdje pjesnik odbija pomoć Apolona i Muza (ipak ne može a da ih ne spomene) kao nepogodnih za religiozni ep. Umjesto njima obraća se Haritama (Gracijama), za koje kaže da su sišle s neba i da borave na rijeci Jordanu. Tipično antičke božice dražesti Harite pretvorio je ovdje u biblijska, odnosno kršćanska božanstva.

I u trećem proemiju spominju se Muze i Apolon kao božanstva kojih je pomoć pjesniku nepotrebna. Inspiraciju traži od Duha Svetoga moleći ga da mu bude vodičem dok u pjesničko ruho bude prenosio vrijednu građu koju su sastavili vjerodostojni proroci.

U epilogu, koji obuhvaća 27 posljednjih heksametara *Davidijade*, pjesnik rezimira obrađeni sadržaj epa ističući da će se čovjek kao što je David spominjati dok bude svijeta i vijeka. I tu još jedanput spominje Apolona i Muze, koje su najčešće zazivali humanistički pjesnici, odbijajući, naravno, svaku vezu s njima. Na kraju zahvaljuje Duhu Svetomu koji ga je nadahnuo i osposobio da opjeva temu uzetu iz starodrevnih biblijskih knjiga. Ep završava lijepom slikom iz pomorskog života. Pošto mu je sveti lahor priveo brod željenoj obali, pjesnik će ga izvući na kraj i otpočiniti:

Littus ad optatum subducta puppe quiescam.

U tom istom epilogu govoreći o Davidu pjesnik kaže:

*Pro fragili regno stabili dominatur in aula
conspicuus consorsque sui super aethera Christi.*

(Umjesto u krhkom kraljevstvu vlada u čvrstome dvoru kao naočit drug svoga Krista nad eterom.) Ta istaknuta pohvala Davida i njegovo povezivanje s Kristom podsjeća nas na prozni komentar koji je sastavio za *Davidijadu* i dao mu naslov *Tropologica Davidiadis expositio* (Alegorijsko tumačenje *Davidijade*). Već pri samom početku čitamo: *In omnibus fere Davidem puto personam gerere Christi, Saulem autem Iudeos, qui Christum persequebantur, significare* (Mislim da gotovo u svemu David predstavlja lik Kristov, a da Šaul označuje Židove koji su progonili Krista). Redom u svih 14 knjiga daje alegorijsko tumačenje osoba i događaja. Međutim u komentaru IX knjige, uviđajući da ne može s Kristom izjednačiti Davida koji vojniku Uriji otima lijepu ženu Bat-Šebu a njega samoga šalje u sigurnu smrt, prisiljen je da kaže: *Absit, ut Davidem peccantem Christi personam gessisse dicamus* (Daleko od toga da bih kazao kako David kad griješi predstavlja lik Kristov). Neobično je kako je Marulić došao na misao da historijsku ličnost kralja Davida s brojnim vrlinama, ali i nekim manama shvati kao lik koji bi alegorijski mogao predstavljati Krista.

Kao za *Davidijadu*, tako je i za svoj religiozni ep na hrvatskom jeziku, za *Juditu*, Marulić uzeo građu iz Biblije Staroga zavjeta. Sadržaj *Knjige o Juditi*, koja obuhvaća nešto preko 12 dvostupačnih stranica proznog teksta, pjesnički je izložio u 2126 dvostruko rimovanih dvanaesteraca, podijeljenih na šest knjiga. Najkraća je prva sa 309 stihova, a najdulja šesta sa 441 stihom. I u *Juditi* pjesnik je poštovao biblijski izvornik koliko s obzirom na građu, toliko s obzi-

rom na raspored. Kad to imamo pred očima, postaje nam sasvim jasno zašto se glavna junakinja javlja istom u 253. stihu treće knjige. Tâ i u biblijskoj *Knjizi o Juditi*, koja ima 16 poglavlja, glavna osoba, po kojoj je nazvana i čitava knjiga, prvi se put pojavljuje u 8. poglavlju.

S obzirom na kraću fabulu i na manji opseg, Marulićeva *Judita* ima samo jedan proemij s invokacijom od ukupno 20 stihova. Odmah u početku slavi se i veliča biblijska junakinja Judita zbog svoga smionog djela. Ubila je naime asirskog vojskovođu Holoferna i tako oslobodila opsade rodni grad Betuliju. Pjesnik se izravno obraća Bogu i moli ga za nadahnuće da ne bi lutao poput poganskih pjesnika, jer on daje pjesničko nadahnuće, a ne Muze i Apolon:

*Ti daješ slatko pet, vernim si ti pokoj,
a ne skup tri krat troj divička okola,
pridavši još u broj s kitarom Apola.²*

Epilog Judite vrlo je kratak, svega 9 stihova. U njemu uz ostalo Marulić izriče uvjerenje da će se *Judita* cijeniti

*dokle zemlja ova
bude na karte folj slovinska čtit slova.*

Kao i u *Davidijadi* tako se i u *Juditi* epilog završava slikom iz pomorskog života. Pjesnikov novi brodić, umoran od plovidbe, spušta jedra:

*Trudna toga plova ovdj jidra kala
plavca moja nova. Bogu budi hvala!*

Iako Marulić za oba svoja religiozna epa uzima iz Biblije već utvrđenu epsku radnju s izgrađenim likovima glavnih osoba, ne možemo kazati da je prozni tekst Biblije jednostavno prenio u stihove. On nije samo tvorac pravilnih stihova bilo latinskih bilo hrvatskih, nego je i velik pjesnik. Prenoseći sadržaj biblijskog izvornika, on ga pjesnički oblikuje dodajući mu ono što poetski tekst razlikuje od narativnoga proznoga. Uz slikovito izražavanje, biran rječnik, bogatstvo metaforike, živost i plastičnost opisa pjesnik se rado služi i brojnim poredbama, u kojima se odabrana pojava ili slika približava čitatelju nekom sličnom, ali s drugog područja. Tu u prvom redu dolaze u obzir izvedene poredbe koje karakterizira izvjesna opsežnost. Koliko je Marulić do njih držao, najbolje se vidi po tome što je in margine teksta *Davidijade* sve takve poredbe bilježio oznakom *comparatio*. Na sličan način u komentaru *Judite* svaka je veća poredba označena nazivom »*prilika*«. Izvedenih poredbi ima u *Davidijadi* 32, a u *Juditi* 17. Najviše ih je uzeto iz sfere mora, osobito uzburkanog i olujnog, i to u *Davidijadi* 7, a u

Juditi 4. Jedna od njih prikazuje kako se strah od pretrpljene opasnosti duboko usađuje u srce (*Dav.* V 43—47).

*Inde stupens nec adhuc meritas evadere poenas
Posse timet. Veluti mediis qui fluctibus olim
Iactatum fragili meminit se forte carina,
Quos vix effugit fluctus, exhorret eosdem,
Nec potis est illos animo memorare quieto.*

(Zatim se u čudu poboja da neće više moći izbjeći zasluženoj kazni. Bio je kao čovjek koji se sjeća da su ga nasred morske pučine valovi bacali u krhkoj lađi, pa se još uvijek boji valova kojima je jedva izbjegao te ne može mirno na njih misliti.) U tim se stihovima Nabal, nepametni muž razborite i lijepe Abigajile, koji se silno uplašio kazne kad se nakon pijanke otriježnio, uspoređuje s čovjekom kojega spopada jeza čim se sjeti kako umalo nije nastradao u brodolomu. Po osnovnoj misli slična joj je poredba u stihovima 22—28 Marulićeva latinskog prijevoda I pjevanja Danteova spjeva *La divina commedia*, koji je prijevod pronađen u torinskom rukopisu zajedno s *Davidijadom*.³ Tu Dante uspoređuje sebe s mornarom koji se nakon oluje dokopao kopna pa gledajući put pučine jedva vjeruje da je zaista izbjegao smrti.

Građu za poredbe u *Davidijadi* Marulić je redovno uzimao iz stvarnog, ponajviše svakodnevnog života. Ipak tri su među njima potpuno knjiškog podrijetla, i to dvije iz antičke povijesti i mitologije, a jedna iz Biblije. U prvoj (I 310—317) konj na kojem kralj Šaul polazi u boj protiv Filistejaca uspoređuje se s Bukefalom, konjem Aleksandra Velikoga, i s Arionom, konjem kojega je Neptun darovao Adrastu, jednome od sedam mitskih junaka što udariše na grad Tebu. Na drugom mjestu (III 196—198) prisni prijateljski odnos između Davida i Šaulova sina Jonatana osvjetljuje se sličnim odnosom između Oresta i Pilada i Dioskurâ Kastora i Poluksa. Biblijskog je sadržaja poredba (X 279—287), gdje se Davidovo čuđenje mudroj ženi iz Tekoje, koja ga moli da oprosti sinu Abšalomu, uspoređuje sa snebivanjem proroka Bileama kad je njegova magarica progovorila ljudskim glasom ili s iznenađenjem slugu kad je u Kani Galilejskoj iz vrčeva u koje su ulili vodu počelo teći vino.

Vratimo se na *Juditu*. Osim poredbi koje je Marulić u komentaru naveo pod nazivom »*prilika*« ima ih koje tu uopće nisu označene. To su većinom poredbe manjeg opsega. Navodim slijedeće:

U I 178—179 vojska asirskog vojskovođe Holoferna uspoređuje se s proljetnom livadom u cvatu:

*Gredihu šarani, kako premaliti
široke trzani, gdi su svaki cviti,*

a njegovi sluge (I 213—216), koji su se dijelom razodjeli da bi se lakše kretali, s jelenima u bijegu pred lavom:

*Suknje bihu svargli, župe pripasali;
rukavce uzvargli, bičve potpasali;
brže t bi ticali skačući dubravom,
ner kad bi bigali jelini prid lavom.*

Prikazujući Holofernove vojvode, koje navodi pod turskim nazivom veziri i subaše, uspoređuje ih s bedemom utvrde (I 245—248):

*Oko njega staše dva krat tretí vezir,
meu njimi subaše, na svakome pancir;
stahu kako no mir, ki štíti kastila,
da u nj ne skoči zvir, ni protivna sila.*

Živim realizmom i plastičnim prikazom odlikuje se poredba u IV knjizi, uzeta iz seljačkog života. U njoj Judita, dok lukavo laska Holofernu, doziva pjesniku u pamet lik seljaka koji tetoši svinju da kod klanja bude što deblja.

*Takoj ti svidova svinju, da utije,
pomnja težakova, češuć oko šije;
vode joj ulije i željudom pita,
da ju pak ubije i dicu napita:
ona hruča, rita, legne uz močiru,
hvata iz korita; on ostri sikiru.*

Pregnantan završetak: *on ostri sikiru* kao da nagoviješta da će doskora na sličan način Holoferno poginuti od Juditine ruke.

Nekako jednostavno, prisno i intimno djeluje poredba II 229—232, u kojoj se vojvode amonske boje srditog Holoferna kao djeca u školi kad im učitelj, sa šibom u ruci, ljutito podvikne: »Mir!«

*stahu kako dica kad skulan di: »quitto«,
ter pojamši biča, zakrikne srdito.*

Pjesnik nas od vojničke vreve i zveketa oružja prenosi na čas u dobroćudnu atmosferu učionice s nestašnom djecom.

U jednome i drugom epu Marulić je u tekst sa sadržajem uzetim iz Biblije unio najviše svojega vlastitoga upravo u poredbama. Te pjesničke ukrase, koji oživljuju i čitaocu približuju pojedine momente epske radnje, uzima iz života koji ga okružuje i time povećava plastičnost i dramatičnost svog prikaza.

Poznato je da se Marulić bavio i slikarstvom. Odatle nam postaje potpuno shvatljiv njegov istančani smisao za slikovitost i ja-

snóću pjesničkog izraza, što, osim u poredbama, dolazi do puna izražaja u brojnim opisima. Po mojem sudu, u Juditi je najživlji i najplastičniji opširan prikaz (16 stihova) pijanih asirskih vojvoda nakon gozbe u Holofernovu šatoru (V 173—188). Taj realistički opis završava:

*a niki rigniše, niki se gnušahu,
a niki ležiše, niki na nj padahu;
a druzih nošahu, stavit jih na odar:
toko se saznahu, koko mrtav tovar.*

Prezir prema tim pijanim vojvodama koji se ponašaju nedostojno ljudi jasno je izražen završnom poredbom s crknutim magarcem.

Zanimljivo je da Marulić, koji je majstor u prikazivanju dramskih scena kao i detaljnih slikovitih opisa, ne posvećuje mnogo pažnje izradi fizičkih portreta glavnih osoba. U početku *Davidijade* (I 140—141) predstavlja nam lik glavnog junaka s ova dva stiha:

*Insignis forma iuvenis facieque decorus,
Iocundo aspectu, suffusus et ora rubore.*

(Mladić izvanrednog tijela i krasna lica, ljupka izgleda i rumenih obraza.) Taj portret nije mnogo bogatiji od biblijskoga (Sam. I 16, 12: *Erat autem rufus et pulcher aspectu decoraque facie* (A bio je ridoskos, lijepa izgleda i krasna lica). Međutim lik strašnoga Golijata mnogo je snažnije i punije prikazan u *Davidijadi* nego u biblijskom izvorniku. U Bibliji (Sam. I 17, 4—7) ističe se njegova silna visina i opisuje ratna oprema. Tome Marulić u *Davidijadi* (I 339—344) dodaje novi tekst u kojemu u stilu karikature oblikuje ovaj portret:

*Improba crassities laterum, tumor altus obesi
Ventris, coxa patens, longa internodia crurum
Luxuriansque thoris pectus taurinaque colla,
Magni humeri magnaue humerum ramalia chelae
Insignisque pilae caput instar, tetrica vultus
Effigies oculique truces rictusque ferinus.*

(Ružna debljina bokova. visoko uzdignut tusti trbuh, širok kuk, veliki razmak među nožnim zglobovima, prsa nabrekla od mišića, šija kao u bika, prostrana pleća i duge ruke poput plećnih grana, glava poput velike lopte, tmuran izgled lica, mrke oči i usta razjapljena kao u zvijeri). Taj dodatak sadržava čitav niz pojedinosti po kojima Golijatov lik postaje strašniji i odvratniji.

Činjenica je da Marulić ni u jednom ni u drugom svojem biblijskom epu nije pružio razrađene portrete glavnih junakinja. U drugoj knjizi *Davidijade* Mikala, kći kralja Šaula, postaje prva žena Davidova. Šturi biblijski tekst (Sam. I 18, 27) *Dedit itaque*

Saul ei Michol filiam suam uxorem (I tako mu Šaul dade za ženu svoju kćer Mikalu) razradio je pjesnik u 44 stiha (I 220—263) opširno prikazavši ceremonijal, bračnog obreda. U stihovima I 229—230 prikazuje se Mikala kako ulazi ukrašena lijepom haljinom od koje je ona još ljepša (*sed pulchrior ipsa*). I to je sve.

Nije mnogo bolje prošla ni Abigajila, koju je David poslije smrti njezina muža Nabala uzeo za ženu. U IV 391—394 opisuju se doduše njezina svojstva, ali samo moralna, a od tjelesne ljepote spomenut je samo *oris decor* (ljepota lica) u IV 393 i *formae decor* (ljepota stasa) u V 73.

Barem kod Bat-Šebe, žene vojnika Urije, u koju se David ludo zaljubio kad ju je kroz slučajno otvoren prozor ugledao голу pri kupanju, očekivali bismo da će pjesnik znatno proširiti dosta prazan njezin biblijski portret (Sam. II 11, 2): *Erat autem mulier pulchra valde* (A žena bijaše vrlo lijepa). Taj tekst prenijet je ovim stihom (IX 187):

Egregiam forma niveoque colore nitentem

(Divne ljepote i tijela bijelog kao snijeg).

Općenitijoj ljepoti pjesnik je dodao snježnu bjelinu tijela, a u nastavku, umjesto potpunijeg opisa te ljepotice, unosi poredbu u kojoj se Bat-Šeba u ljepoti izjednačuje s Dijanom pri kupanju u prirodi i s božicom Herom, Atenom i Afroditom kad su gole stajale pred trojanskim kraljevićem Parisom na gori Idi očekujući da presudi koja je od njih najljepša.

Od dviju glavnih osoba u *Juditi*, naime same Judite i Holoferna, potpuniji je fizički opis dobio Holoferno. On se prvi put javlja u I 151, ali se ničim ne karakterizira. Istom u opširnom i vrlo slikovitom opisu njegove vojske (I 235—238) pjesnik ovako prikazuje njegov fizički izgled:

*Krvavo mu oko, črljen biše obraz,
brada jur nikoko prosida, debel haz.
Počaše se i u mraz, toko biše pritul,
vas obal kako praz, ki još ni strižen bil.*

Sve je to Marulićev dodatak jer u *Knjizi o Juditi* nije nigdje spomenuto kako je izgledao Holoferno. Svojim opisom pjesnik ga nekako izvrgava ruglu postupajući slično kao kod portreta Golijatova u *Davidijadi*.

U *Knjizi o Juditi*, kad se ona prvi put javlja (*Jud.* 8, 7), čitamo o njezinu vanjskom izgledu ovo: *Erat autem eleganti aspectu nimis*

(A bila je veoma naočita izgleda). Marulić nam je predstavlja također općenitim opisom (III 253):

*Tada se nahaja Judit u gradu tom,
ka no svih nathaja lipostju, dobrotom*

i nešto dalje na sličan način (III 271):

prem ako mladih lit biše i lipa stvora.

Kad se Judita raskošno odjevena i bogato iskićena uputila iz Betulije u Holofernov tabor, pjesnik je ovako prikazuje:

*tad se uščudiše svi, vidiv Juditu,
toko lipa biše i u takovu svitu.*

U nastavku umjesto poblizjeg crtanja Juditina portreta Marulić je u ljepoti izravnava s čitavim nizom ljepotica iz Biblije i antičke mitologije (katalog lijepih žena), pa čak i izdiže iznad njih. Na prvom je mjestu Bat-Šeba, poznata nam iz *Davidijade*, označena opisno, a ime joj se navodi u komentaru, u kojem su dana potrebna objašnjenja za sve te ljepotice. Uvedena je ovim stihovima (IV 121—122):

*Liplja, mnju, na svitu ni bila, ku kralj svet
vidiv u pohitu dvimi grisi bi spet.*

Kralj svet je David, a *dva griha* su preljub i neizravno ubojstvo Bat-Šebina muža Urije. Slijede iz Biblije Suzana, Tamara koju je obeščastio polubrat Amon (isp. *Davidijadu* X 14—94), Estera i Dailila, a iz antičke mitologije Dafna, Siringa, Dijana, Dejanira i Helena.

Iznenaduje činjenica što u biblijskom epu *Juditi*, ponešto protkanom kršćanskim poukama, polovicu kataloga lijepih žena predstavljaju likovi iz poganskog mita. Iako u proemiju tog epa odlučno odbija pomoć Apolona i Muza, Marulić je ipak odviše humanist a da bi se mogao odreći antičke mitologije, koja je ne samo antičkim pjesnicima nego i humanistima bila nepresušno vrelo poetskih slika. Zato se u *Juditi*, osobito u IV i VI knjizi, spominje više poganskih božanstava⁴ i čine aluzije na brojne mitove, čak i na neke koji se ne navode često. U takve pripada osveta Prijamove žene Hekabe kralju Polimestoru što joj je ubio sina Polidora (VI 121—124) i pretvorba Polidekta u kamen kad mu je junak Perzej pokazao glavu strašne Meduze.

S obzirom na to da je *Davidijada* spjevana na latinskom jeziku u heksametru, tipično antičkom stihu, očekivali bismo da ćemo u njoj naći relativno više građe iz antičke mitologije nego u *Juditi*.

Ipak nije tako. To možemo objasniti općim tonom *Davidijade*, koja je Maruliću *opus arcanis sacratum mysteriis* (djelo posvećeno tajnim misterijima), kako kaže u općem proemiju (stihovi 9—10). U njemu ima mnogo didaktičko-moralističkih i religioznih pouka, s kojima se teže povezuje poganska mitologija. Zato se ne treba čuditi što je u *Davidijadi* umjereniji u unošenju mitološke građe nego u *Juditi*. U svojem latinskom biblijsko-religioznom epu on je više vjerski moralist nego izrazit humanist.

BILJEŠKE

¹ *Davidijadu* citiram po izdanju M. Marcovich, *M. Maruli Davidiadis libri XIV*, Merida, Venezuela 1957.

² Za tekst *Judite* služio sam se izdanjem »Zore«, Zagreb 1950 (Predgovor M. Kombol, revizija Kušarova teksta V. Štefanić).

³ Isp. V. Gortan, *La version latine du Ier chant de »La divine Comédie«* par Marco Marulić, *Studia Romanica et Anglica Zagrebiensia* 9—10, Zgb 1960.

⁴ Idem, *Antička mitologija u Marulićevoj Davidijadi*, Zbornik Filozofskog fakulteta u Zagrebu, III 1954.